

Motion

1981/82:729

Kerstin Ekman m. fl.

Gemensam övre åldersgräns för värnplikt och civilförsvarsplikt

Totalförsvarets personalförsörjning behöver ses i ett sammanhang. Individerna bör nyttjas där han eller hon gör största nytta i ett skärpt läge. Den enskildes förutsättningar och utbildning bör på bästa sätt tas till vara. Fördelningen mellan olika totalförsvarsgrenar måste göras så att inte vissa har numerär och kvalitet väl fyllda, medan andra delar blir starkt styvmoderligt behandlade. På sikt bör lösningen därför vara en totalförsvarsplikt där man utgår från hela befolkningen och där olika delar av totalförsvaret får konkurrera på lika villkor om personal. Stela ålders- och könsgränser innebär ett sämre totalt utnyttjande av mänskliga resurser.

Redan på kort sikt kan förbättringar göras genom mer begränsade förändringar. Nyckelorden bör vara flexibilitet och anpassningsförmåga.

I dagsläget har militärt försvar i princip rätt till män upp till 47 års ålder. Därefter får civilförsvaret och ekonomiskt försvar ta över personal. Detta har givit ett starkt "förgubbat" civilförsvar, där huvuddelen består av män i åldrarna 48–65 år. Civilförsvarsorganisationen har låg beredskap genom att bara befälet utbildas och övas. Bara om man ordentligt förnygrar civilförsvaret kan man komma ned i hanterliga tal för årlig personalomsättning och då också med rimliga ekonomiska insatser få möjlighet att utbilda hela civilförsvarets personal.

Att militärt försvar skall ha män till 47 års ålder och att civilförsvaret skall ta över därefter förefaller bygga på tanken att i princip alla funktioner inom militärt försvar kräver yngre personal än alla civilförsvarets uppgifter. Detta är uppenbart fel. Inom både militärt försvar och civilförsvar förekommer ett brett spektrum av befattningar, från rörliga enheter till tjänst inne i berggrum. Kraven på t. ex. fysisk styrka och uthållighet varierar därför inom både militärt försvar och civilförsvaret. Det går inte att hävda att civilförsvaret på sakliga grunder skall vara hänvisat främst till personal utanför de åldersgrupper som dominerar inom militärt försvar.

Försvarskommittén har uttalat önskemål om en förnygring av civilförsvaret. Samtidigt har försvarsmakten ett regionalt behov av större militär lokalrekrytering än som är möjlig med nuvarande åldersregler, främst i övre Norrland.

I praktiken utnyttjas bara en del värnpliktiga fram till 47 års ålder. Skulle man ha kvar samtliga män i militärt försvar värnpliktstiden ut, skulle vi ha en militär krigsorganisation med betydligt över en miljon man (plus 100 000 hemvärnsmän i åldrar över 47 år). Men antalet män under 47 år i krigsorganisationen ligger på drygt 700 000. Ungefär hälften av de värnpliktiga utgår ur den militära krigsorganisationen tidigare än vid 47 år.

Det är alltså i verkligheten inte så att 47-årsgränsen innebär att alla män ingår i militärt försvar fram till dess och att samtliga blir oanvändbara eller obehövlige för militärt försvar vid en för alla gemensam ålder.

Lagen bör vara ett instrument för att medge rationella och praktiska lösningar. Det förefaller då inte rationellt att fortsätta nuvarande system där man i princip utgår från att militärt försvar disponerar flertalet till 47 års ålder och att de civila totalförsvargrenarna främst hänvisas till män över 47 år.

Det finns skäl att föryngra civilförsvaret. Samtidigt finns personer med utbildning – genom försvaret eller civilt – som gör att individer kan göra värdefulla insatser inom militärt försvar även efter 47 års ålder. Yrkesbefäl används även efter 47 års ålder, liksom hemvärnsmän. Men hemvärdet har bestämda uppgifter och är därför inte i dag ett instrument som kan användas för att behålla en värnpliktig med särskilda kunskaper av värde, t. ex. inom staber, fast kustartilleri eller flygvapnets basorganisation. Planer finns ju också att delvis börja använda direktrekryterade unga värnpliktiga till bevakningsenheter med uppgifter liknande dem som hemvärdet nu har. Det är åter en illustration till att man inte bör söka indela funktioner strikt efter åldrar – dessa unga värnpliktiga skall ta över funktioner som inom civilförsvarets bevakningsenheter har skötts av personal i åldrarna 48–65 år. Uppgiften är fortfarande densamma, men militärt försvar har alltså gott om yngre personal.

Det finns skäl att höja värnpliktsåldern utöver 47 år – för att bättre än nu kunna ta till vara specialkunskaper för militärt försvar. Schweiz har värnplikt till 50 års ålder.

Vi föreslår att man ändrar bestämmelserna så att det blir en gemensam övre åldersgräns för värnplikt och civilförsvarsplikt. 55 år synes vara en rimlig sådan gemensam gräns. I och för sig vore det möjligt att ha en gemensam gräns omkring 50 år – numerärt är det möjligt att klara krigsorganisationen med både militärt och civilt försvar också då, men man får då kvalitativa försämringar genom att specialkunskap inte kan användas lika väl som om gränsen sätts till 55 år.

Oavsett vilken ålder man sätter som gemensam gräns för värnplikt och civilförsvarsplikt bör det för både militärt försvar och civilförsvaret finnas en möjlighet att för särskilt lämpade eller särskilt intresserade skriva frivilliga avtal om krigsplacering även efter den lagstadgade övre åldersgränsen.

Fördelarna med det skisserade förslaget är främst följande:

A) Genom högre värnpliktsålder blir det möjligt för militärt försvar att via plikttag behålla särskilt värdefull personal, främst specialister av olika slag.

B) En sänkt övre ålder för civilförsvarsplikten skulle underlätta den föryngring av civilförsvarsorganisationen som är starkt motiverad och som bl. a. förts fram av försvarskommittén.

C) Gemensam övre åldersgräns för värnplikt och civilförsvarsplikt – i båda fallen med möjlighet till följande frivillig tjänstgöring – skulle väsentligt öka möjligheterna att låta befattningens och uppgiftens krav styra krigsplace-

ringen av individerna. Dagens system är alltför präglad av att det militära försvaret får långt yngre personal än civilförsvaret, också i de fall där civilförsvarets uppgifter ställer stora krav på fysisk styrka.

D) I särskilt utsatta delar av landet finns genom en höjd värnpliktsålder möjlighet att ge en större lokalrekryterad militär styrka än i dag, t. ex. i kust- och gränsområden där det finns behov av att öka möjligheterna att ingripa vid överraskande anfall. Totalt sett finns ingen brist på soldater i Sverige, men regionalt kan det finnas behov av större lokalrekrytering.

E) Genom en för militärt försvar och civilförsvaret gemensam övre åldersgräns för plikttagarna får man möjligheter till en smidigare personalhantering. Så fort en person kan antas göra större nytta i civilförsvaret än i militärt försvar kan en överföring göras – man får inte ålder 47 år som en så starkt styrande faktor som i dag. I stället blir det fråga om att så smidigt som möjligt anpassa individer och uppgifter till varandra. Militärt försvar och civilförsvaret har inte behov av samtliga män upp till 55 år – och även för ekonomiskt försvar bör man därför kunna få en smidigare och mer successiv placering av personal. Förslaget innebär inte en förändring så att ekonomiskt försvar skulle få sina flesta män först när dess ålder fyllt 55 år – det skulle i stället bli fråga om en successiv överföring av män i olika åldrar.

F) Det skisserade systemet skulle bättre ta hänsyn till individens förmåga och kapacitet, vägd mot olika krigsuppgifters krav. Därmed skulle personalutnyttjandet och effektiviteten kunna öka inom alla delar av totalförsvaret. För individen betyder detta att man upplever att statsmakterna söker ge så meningsfulla krigsplaceringar som möjligt för den enskilde.

Utnyttja civila kunskaper

I linje med tanken att se totalförsvarets personalförsörjning i ett sammanhang ligger att på bästa sätt söka utnyttja individens kunskaper och förutsättningar. Detta bör självfallet gälla också i yngre åldrar. Folkpartiets företrädare i försvarskommittén har i ett särskilt yttrande begärt en direktrekrytering till civilförsvaret av yngre män och kvinnor. Det betyder att personer som väl motsvarar civilförsvarets krav för olika befattningar kan nyttjas under lång tid i organisationen. Därmed ökar möjligheterna att få ut stor effekt av civilförvarsutbildningen. Uppskattningsvis 2 000 män per år som i nuläget ges militär grundutbildning skulle med detta system föras direkt till civilförsvaret, liksom omkring 3 000 kvinnor och vapenfria män. En självklar grupp för direktrekrytering till civilförsvaret är de framtida gymnasieelever som i skolan går brandmanslinjen.

Både av ekonomiska skäl och av hänsyn till individen är det önskvärt att så långt som möjligt ta till vara civila kunskaper också i den militära verksamheten. Den som har en civil utbildning och yrkeserfarenhet som är av stor betydelse vid en viss militär krigsplacering bör komma i första hand för denna placering. Genom att så långt som möjligt söka bygga på individernas befintliga kunnande kan den militära utbildningen göras kortare än om man

till samma uppgift skulle utbildade värnpliktiga utan civil utbildning av betydelse för uppgiften i fråga. Det finns självfallet en lång rad exempel på civila utbildningar som har värde för en krigsplacering inom militärt försvar. En rad tekniska fält hör dit, inte minst elektronik och fordonskunskap. En systematisk genomgång av alla de specialkunskaper som befattningar i krigsorganisationen behöver skulle säkert visa möjligheter att bättre än i dag tillvarata kunskaper från civil verksamhet.

I de fall där samtliga uttagna till en militär befattningstyp har en lämplig civil grundutbildning kan självfallet kursplanen i den militära utbildningen ta hänsyn till detta. I fall där antalet med lämpade civila bakgrundskunskaper är mindre än det antal som behöver utbildas för försvarsmakten finner vi det rimligt att man differentierar utbildningstiden på militär sida. Det betyder att värnpliktiga som redan kan en del av det som behövs ges en kortare utbildningstid än andra till samma befattning.

Detta bör kunna genomföras i flera sammanhang. Principiellt och praktiskt har exemplet med fiskare anförts. Fiskare som av marinen avses utnyttjas i för krigsorganisationen ianspråktaga fiskefartyg bör kunna ges en avkortad värnpliktsutbildning. Det finns nämligen för flera befattningar mycket stora likheter mellan yrkestjänsten i fred på fiskefartyget och de uppgifter som behöver utföras när fartyget tas i anspråk som minsvepare.

Våra förslag i denna motion innebär inte en genomförd totalförsvarspflicht, eftersom en sådan skulle innebära att man inte heller hade könsgränser vid uttagning och tjänstgöring inom totalförsvaret. En gemensam övre åldersgräns för värnplikt och civilförsvarspflicht skulle dock möjliggöra ett bättre samlat utnyttjande än i dag av personaltillgången, främst i kvalitativt hänseende men regionalt också genom möjlighet till ett större antal krigsplacerade än i dag. Inte minst är detta av värde vid behov av insats mot överraskande anfall. Våra förslag innebär att man bättre än i dag skulle utgå från individernas kapacitet jämfört med de olika befattningarnas krav. I linje med detta ligger att så effektivt som möjligt söka utnyttja redan erhållen utbildning för att pressa kostnader. Den enskilde bör inte utbildas för krigsuppgift längre än som behövs. En strävan bör därför alltid vara att ha en rationell utbildning, där möjligheterna till differentierad utbildningstid tas till vara.

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen uttalar att värnplikt och civilförsvarspflicht bör ha en gemensam övre åldersgräns vid 55 år,
2. att riksdagen uttalar sig för att möjligheterna att differentiera utbildningstiderna inför krigsplacering belyses.

Stockholm den 22 januari 1982

KERSTIN EKMAN (fp)

ERIC HÄGELMARK (fp)

HANS LINDBLAD (fp)